

І. В. Гарбера,

канд. філол. наук,

*Донецький національний університет імені Василя Стуса,
старший викладач кафедри загального та прикладного мовознавства
і слов'янської філології*

ПРЕДМЕТНИЙ КОД КУЛЬТУРИ В ЗОНІ МІЖКОДОВИХ ПЕРЕХОДІВ ОБРАЗНОГО СКЛАДНИКА КОНЦЕПТУ ЛЮДИНА У ФРАЗЕОЛОГІЇ СХІДНОСТЕПОВИХ УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРОК

Статтю присвячено виявленню специфіки міжкодових переходів образного складника концепту *людина* у фразеології східностепових українських говірок, обов'язковим компонентом яких виступає предметний код культури. Визначено алгоритм дослідження кодів культури й міжкодових переходів на матеріалі ареальної фразеології. Описано дво- та трикомпонентні міжкодові переходи зі словом-показником предметного коду культури.

Ключові слова: предметний код культури, міжкодовий перехід, ареальна фразеологічна одиниця, лексико-семантичний варіант, концепт *людина*.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Кожна мова прагне відобразити й оцінити будь-які явища життя людини і її саму (характер, зовнішність, розумові здібності, фізичні та емоційні стани тощо), апелюючи до культурних традицій, поглядів, моральних настанов, досвіду повсякденного життя. Фразеологія – саме та сфера, у якій найбільш яскраво відображені уявлення людини про себе. В образному змісті фразеологізмів утілений культурно-національний світогляд. Особливої ваги в цьому аспекті набувають дослідження ареальної фразеології. Ареальні фразеологічні одиниці (АФО) посідають вагоме місце в репрезентації концептів, пов'язаних із духовним і матеріальним життям мешканців певного регіону. Наразі існує потреба ґрунтовного теоретичного й емпіричного висвітлення процесу вербалізації концепту *людина* у фразеології східностепових українських говірок, що функціонують у населених пунктах Донецької області, чим і зумовлена актуальність пропонованого дослідження.

Аналіз досліджень проблеми. Засобом структурування й представлення образного складника концепту *людина* у фразеології східностепових українських говірок у нашому дослідженні виступає вторинна семіотична система – коди культури (див. праці Г. Багаутдінової [1], Р. Батсурена [2], Ф. Бацевича [3], О. Галинської [4], М. Ковшової [5], В. Красних [6], Т. Леонтєвої [7], М. Піменової [8], Л. Савченко [9], І. Токаревої [10], М. Толстого [11] та ін.).

Під культурним кодом у статті розуміємо вторинну знакову систему, що структурує, категоризує, оцінює матеріальний та духовний світи людини й репрезентована різними етнокультурно маркованими мовними одиницями (у межах роботи – ареальними фразеологізмами). Терміном «міжкодовий перехід» окреслюємо, за І. Чибор, дифузну зону, де умовно визначені межі кодів культури взаємопроникають. Периферійні явища «зумовлені, з одного боку, умовністю меж між кодами культури, а з іншого – специфікою закодованої у ФО культурної інформації» [12, с. 140].

У дослідженні за основу взято класифікацію кодів культури Л. Савченко [9] з модифікацією згідно з опрацьованим діалектним фразеологічним матеріалом. Зокрема,

предметний код культури кваліфіковано як один із найголовніших. Він виокремлюваний лінгвістами з назвами «предметний» у працях Ф. Бацевича [3], М. Ковшової [5], В. Красних [6], Т. Леонтєвої [7], М. Піменової [8], Л. Савченко [9]; «артефактний» у працях Р. Батсурена [2]; «предметно-артефактний» у працях О. Галинської [4]; «об'єктний» у працях Г. Багаутдінової [1]; «фетишний» у працях І. Токаревої [10]; «наочний» у працях М. Толстого [11] та моделює образи предметів реального, матеріального світу – побуту, одягу, житла людини тощо.

Виокремлення кодів культури (предметного, зокрема) на матеріалі фразеології східноstepових українських говірок здійснено в такі етапи: 1) аналіз структури ареальної фразеологічної одиниці, виділення в її складі лексеми-показника культурного коду; 2) аналіз семантики ареальної фразеологічної одиниці, формулювання лексико-семантичного варіанта (ЛСВ), репрезентованого виділеним кодом культури; 3) об'єднання виокремлених лексико-семантичних варіантів (отже, й ареальних фразеологічних одиниць, що їх репрезентують) у групи відповідно до (навколо) показника культурного коду, що реалізований за допомогою них; 4) об'єднання виокремлених показників культурних кодів у більші тематичні групи (соматичний, предметний, зооморфний, антропний, фітоморфний тощо).

Мета і завдання. Мета дослідження – виявити й описати специфіку міжкодових переходів образного складника концепту *людина* у фразеології східноstepових українських говірок, обов'язковим компонентом яких виступає предметний код культури. Завдання зумовлені поставленою метою: 1) подати визначення кодів культури та міжкодових переходів; 2) визначити алгоритм аналізу ареальних фразеологічних одиниць в аспекті вторинної семіотичної системи; 3) виявити специфіку предметного коду культури у складі дво- та трикомпонентних міжкодових переходів.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом студіювання є міжкодові переходи образного складника концепту *людина* у фразеології східноstepових українських говірок, предметом – ареальні фразеологічні одиниці зі словом-показником предметного коду культури.

Опис фактичного матеріалу та методів, застосованих у процесі аналізу. Матеріал дослідження становлять 82 ареальні фразеологічні одиниці, зібрані експедиційним шляхом у смт Новотроїцьке, смт Ольгінка Волноваського району Донецької області. Для їх аналізу застосовано *експедиційний* (збирання ареальних фразеологічних одиниць), *описовий* (точний і повний опис дво- та трикомпонентних міжкодових переходів зі словом-показником предметного коду культури), *статистичний* (виявлення кількісного співвідношення дво- та трикомпонентних міжкодових переходів та особливостей розподілення у їх межах лексико-семантичних варіантів та ареальних фразеологічних одиниць із архісемою 'людина') методи, метод *компонентного аналізу* (дослідження структури фразеологізму, виокремлення в його складі лексеми-показника предметного та інших кодів культури, формулювання зі значення ареальної фразеологічної одиниці лексико-семантичного варіанта).

Наукова новизна, теоретична і практична цінність отриманих результатів. Наукова новизна: 1) сформовано корпус фразеологізмів східноstepових українських говірок із архісемою 'людина'; 2) концепт *людина* у фразеології східноstepових українських говірок представлено через систему кодів культури та міжкодових переходів; 3) виявлено специфіку дво- та трикомпонентних міжкодових переходів образного складника концепту *людина* у фразеології східноstepових українських говірок, обов'язковим компонентом яких виступає предметний код культури. Теоретичне значення статті полягає в уточненні й доповненні методики дослідження

концептів у фразеології через репрезентацію системи кодів культури, що розширює знання механізмів і закономірностей мовної концептуалізації. Результати дослідження можуть знайти практичне використання у вишівських курсах із сучасної української мови (розділ «Фразеологія»), української діалектології, у викладанні спецкурсів із концептології, лінгвокультурології, створенні загальнонаціональних тлумачних і фразеологічних словників із культурологічним коментарем та ін.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження.

Двокомпонентні переходи поєднують два різні коди і налічують 75 ареальних фразеологічних одиниць. Так, предметний код культури у поєднанні з соматичним (що репрезентує частини тіла людини (рідше – тварини) й продукти її життєдіяльності) представлений у дослідженні 18 ЛСВ та, відповідно, 22 АФО, які описують: 1) людину з низьким рівнем інтелекту (ЛСВ 'дурнувата людина'): **«винтик + голова»** (*винтика не хвата в голові (в кого)*), **«голова + полова»** (*голова половою набита (в кого)*), **«закльопка + голова»** (*без жодної закльопки в голові*), **«клепка + голова»** (*не всі клепки в голові (в кого)*), **«голова + вавка + кишенья + справка»** (*в голові вавка, в кишени справка (в кого)*); 2) різні риси характеру людини: **«каструля + вухо»** (ЛСВ 'неуважна людина' *каструля з вухами*), **«кіл + голова»** (ЛСВ 'вперта людина' *хоть кіл на голові теши (кому)*), **«цвях + гузно»** (ЛСВ 'непосидюча дитина' *цвях у гузні (в кого)*), **«зуб + дріт»** (ЛСВ 'бути впевненим' *зубами дріт перекусити*); 3) різноманітні фізичні нездужання: **«голова + чавун»** (ЛСВ 'головний біль' *голова як чавун (у кого)*), **«кілок + груди»** (ЛСВ 'біль у грудях' *підпирає кілком під груди (в кого)*), **«нога + колодка»** (ЛСВ 'тремтіння в ногах' *ноги як колодки*), **«зуб + полиця»** (ЛСВ 'голодувати' *зуби на полицю закинуть*); 4) чоловіка з лисиною: **«голова + зеркало»** (ЛСВ 'лисий чоловік' *на голові зеркало (в кого)*), **«волосся + подушка»** (ЛСВ 'стати лисим' *волосся стерти об подушки*); 5) ліниву людину: **«рукав + коліно»** (ЛСВ 'лінива людина' *рукава по коліна (в кого)*), **«диван + жопа»** (ЛСВ 'бути лінивим' *до дивана жопою прирости*); 6) знервовану людину: **«віжка + хвіст»** (ЛСВ 'знервована людина' *віжка під хвіст попала (кому)*), **«нерв + тряпочка»** (ЛСВ 'заспокоїтися' *зібрать нерви в тряпочку*); 7) лицемірну людину: **«мило + око»** (ЛСВ 'бути улесливим' *без мила в очі лізти*), **«спина + ломака»** (ЛСВ 'нещиро дякувати' *дякувати по спині ломакою*); 8) небажаного гостя: **«рот + пістолет»** (ЛСВ 'небажаний гість' *лишний рот страшніше пістолета*).

У поєднанні з квантитативним (що репрезентує числа, одиниці виміру) предметний код культури (8 ЛСВ та 12 АФО, відповідно) позначає: 1) схожих за зовнішністю чи характером людей (ЛСВ 'схожі між собою'): **«один + діжка»** (*в одній діжці вимішані*), **«один + крашанка»** (*як із однісі крашанки*), **«два + чобіт + пара»** (*два чоботи пара*); 2) різні риси характеру людини: **«третій + сорт + брак»** (ЛСВ 'посередня людина' *третій сорт – не брак*), **«два + дірочка»** (ЛСВ 'злий' *добрий, як спить і сопє в дві дірочки*), **«трусси + руб + двадцять»** (ЛСВ 'простакуватий' *простий, як труси за руб двадцять*); 3) невисоку на зріст людину (ЛСВ 'низька людина'): **«аршин + кепка»** (*аршин з кепкою*), **«три + вершок + горшок + картуз»** (*три вершка од горшка разом із картузом*); 4) людину з низьким рівнем інтелекту: **«два + маршрутка»** (ЛСВ 'неграмотна людина' *як дві маршруткі впоперек*), **«десятий + клепка»** (ЛСВ 'дурнувата людина' *без десятої клепки*); 5) комунікативний процес (ЛСВ 'підтримувати чиюсь точку зору'): **«один + дудка»** (*в одну дудку грати*), **«один + свисток»** (*в один свисток свистіти*).

Предметний код культури, поєднаний із антропним (номінації людини; 7 ЛСВ та 8 АФО, відповідно), описує: 1) різні риси характеру людини: **«герой + кофта»** (*герой у*

жіночій кофті), «герой + юбка» (*герой у бабиній юбі*) – ЛСВ ‘хвалькуватий боягуз’; «франт + шкарпетка» (ЛСВ ‘бідна, але пихата людина’ *франт без шкарпеток*), «явлення + решето» (ЛСВ ‘дивна людина’ *явлення в решеті*), «Вася + туфель» (ЛСВ ‘кумедний’ *голий Вася в босих туфлях*), «копійка + батько» (ЛСВ ‘бути жадібним’ *за копійку і рідного батька продати*); 2) одяг людини: «Льошка + лента» (ЛСВ ‘неакуратно одягнений чоловік’ *Льошка з фабричної ленти*); 3) людину з низьким рівнем інтелекту: «Толік + водокачка» (ЛСВ ‘некмітлива людина’ *Толік з водокачки*).

Зооморфний код культури (номінації тварин, земноводних, птахів, комах), поєднуючись із предметним (7 ЛСВ, 8 АФО), позначає: 1) особливості зовнішності людини: «глиста + скафандр» (*глиста в скафандрі*), «дрофа + ходулі» (*дрофа на ходулях*) – ЛСВ ‘худа людина’; «глиста + мікроскоп» (ЛСВ ‘низька людина’ *глиста під мікроскопом*); 2) одяг людини: «коза + сарафан» (ЛСВ ‘некрасиво одягнена жінка’ *коза в сарафані*), «свиня + костюм» (ЛСВ ‘неакуратно одягнена людина’ *свиня в костюмі*); 3) відчуття голоду: «глист + карта» (ЛСВ ‘голодна людина’ *глисти в карти грають (у кого)*); 4) жадібність: «руб + заєць» (ЛСВ ‘бути жадібним’ *за руб зайця перегнати*); 5) бідність: «сорочка + воша» (ЛСВ ‘бідна людина’ *сорочку воші з їли (в кого)*).

Предметний код культури у поєднанні із природним (номінації явищ природи, стихій, об’єктів ландшафту; 6 ЛСВ та 6 АФО) описує: 1) комунікативний процес: «буча + онуча» (ЛСВ ‘сперечатися через дрібницю’ *заводити бучу за чужу онучу*), «ступа + вода» (ЛСВ ‘говорити дурниці’ *у ступі воду молотити*); 2) різні риси характеру людини: «вітер + макітра» (ЛСВ ‘легковажна людина’ *летять вітри із макітри (в кого)*), «золото + пластмаса» (ЛСВ ‘нікчема’ *золото з пластмаси*); 3) соціальний статус людини: «вітер + карман» (ЛСВ ‘бідна людина’ *вітер у карманах гуляє (в кого)*), «вітер + поділ» (ЛСВ ‘дитина незаміжньої дівчини’ *вітром навіяне, в подолі принесене*).

Міфологічний код культури (називає релігійні і надприродні уявлення, героїв міфів, казок, легенд, літературних творів), поєднуючись із предметним, позначає (5 ЛСВ, 5 АФО): 1) різні риси характеру людини: «бог + свічка + пекло + кочерга» (ЛСВ ‘нікчема’ *ні богу свічка ні в пеклі кочерга*), «чорт + боклага» (ЛСВ ‘неспокійна людина’ *чорт у боклазі*), «чудо + решето» (ЛСВ ‘дивна людина’ *чудо в решеті*), «бог + свічка + чорт + коцюба» (ЛСВ ‘незалежна людина’ *ні богу свічка ні чорту коцюба*); 2) невисокий зріст: «гном + ковпачок» (ЛСВ ‘низька людина’ *гном без ковпачка*).

Предметний код культури, поєднаний із гастрономічним (використовуванням для позначення страв, продуктів харчування), описує (4 ЛСВ, 4 АФО): 1) особливості зовнішності людини: «бочка + огірок» (ЛСВ ‘гладка людина’ *бочка з огірками*), «ополоник + каша» (ЛСВ ‘висока людина’ *хороший ополоник кашу мішає*); 2) нюанси спілкування між людьми: «дъоготь + мед» (ЛСВ ‘образити й неширо вибачитися’ *дъогтю дати і меду піднести*); 3) емоційний стан: «часник + ступа» (ЛСВ ‘дуже розгніватися’ *товкти часник у ступі*).

Спатіальний код культури (різноманітні позначення місця й простору) в поєднанні з предметним описує (3 ЛСВ, 4 АФО): 1) далеких родичів: «ворота + сарай» (*нашим воротам троюрідний сарай*), «двері + хата + погріб» (*ваші двері нашій хаті двоюрідний погріб*) – ЛСВ ‘далека рідня’; 2) людину з низьким рівнем інтелекту: «вугол + тапок» (ЛСВ ‘дурнуватий’ *з-під вугла тапком прибитий*); 3) нюанси спілкування між людьми: «город + каміння» (ЛСВ ‘несправедливо ображати’ *в чужий город кидати каміння*).

Один лексико-семантичний варіант репрезентують такі перехресні коди: 1) акціональний + предметний «дзень + бов + вірьовочка» (ЛСВ ‘нікчема’ *ні дзень ні*

бов ні за вірьовочку); 2) геометричний + предметний «шарик + ролік» (ЛСВ 'дурнувата людина' *шарики за роліки заходять (у кого)*); 3) духовний + предметний «душа + чобіт» (ЛСВ 'налякана людина' *душа в чоботах тельнякає (в кого)*); 4) кваліфікативний + предметний «комедія + картінка» (ЛСВ 'дивна людина' *комедія без картинок*); 5) колоративний + предметний «червоний + писанка» (ЛСВ 'вродлива дівчина' *червона писанка*); 6) мовленнєвий + предметний «слово + могила» (ЛСВ 'бути жадібним і жорстоким' *і слово в могилу загнати*).

Крім того, було виявлено невелику кількість трикомпонентних переходів (поєднують три різні коди – включно з предметним), у межах яких зафіксовано 7 ареальних фразеологічних одиниць: 1. Квантитативний + предметний + соматичний (предметний + соматичний + квантитативний) коди: 1) «два + чобіт + один + нога» (ЛСВ 'схожі люди' *два чоботи на одну ногу*); 2) «сьомий + клепка + голова» (ЛСВ 'дурнувата людина' *сьомої клепки не хвата в голові (в кого)*); 3) «шматок + кишка + сім + верста» (ЛСВ 'бути жадібним' *за шматок кишки бігти сім верст пішки*). 2. Зооморфний + спатіальний + предметний коди: «горобець + садочок + гріш» (ЛСВ 'бути жадібним' *горобця в садочку за гроші заганяти*). 3. Предметний + міфологічний + спатіальний коди: «перебір + чорт + двір» (ЛСВ 'невдало обраний наречений' *за перебір чорта в двір*). 4. Предметний + природний + антропний коди: «подарок + джунглі + обшество» (ЛСВ 'погана людина' *подарок джунглів обшеству*). 5. Соматичний + природний + предметний коди: «ніс + зірка + хвост + пістолет» (ЛСВ 'бути впевненим у собі' *тримати ніс зіркою, а хвост – пістолетом*).

Висновки та перспективи дослідження. Образний складник концепту *людина* у фразеології східностепових українських говірок репрезентовано за допомогою вторинної семіотичної системи. Одне із центральних місць у цьому процесі займає предметний код культури, що моделює образи предметів реального, матеріального світу – побуту, одягу, житла людини. Яскраве виявлення зазначений культурний код знаходить у численних дво- та трикомпонентних міжкодових переходах, поєднуючись із іншими (соматичним, квантитативним, антропним, зооморфним, природним, міфологічним, гастрономічним, спатіальним тощо) та описуючи характер, зовнішність, інтелект, соціальний статус, фізичний та емоційний стани людини, нюанси спілкування. У перспективі – дослідити міжкодові переходи з більшою кількістю складників (4-, 5-компонентні тощо), додавши розширений культурологічний коментар.

Література

1. Багаутдинова Г. Человек во фразеологии: антропоцентрический и аксиологический аспекты: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.20. Казань, 2007. 45 с.
2. Батсурэн Р. Отображение универсальных и этноспецифических черт языковой картины мира в фразеологических фондах английского, русского и монгольского языков (на материале фразеологизмов-соматизмов и зоонимов): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Саратов, 2010. 26 с.
3. Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації. К. : Довіра, 2007. 205 с.
4. Галинська О. Типологія кодів культури в українській і англійській інтертекстуальній фразеології. Діалог мов – діалог культур. Україна і світ: зб. матер. II міжнар. наук. інтернет-конф. з україністики. К., 2011. С. 86-89.
5. Ковшова М. Семантика и прагматика фразеологизмов: лингвокультурологический аспект: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19. М., 2009. 48 с.

6. Красных В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология: курс лекций. М. : Гнозис, 2002. 284 с.
7. Леонтьева Т. Интеллект человека в зеркале русского языка: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Екатеринбург, 2003. 24 с.
8. Пименова М. Концепт сердце: Образ. Понятие. Символ. Кемерово : КемГУ, 2007. 500 с.
9. Савченко Л. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти. Сімферополь : Доля, 2013. 600 с.
10. Токарева И. Культура как объект лингводидактики. Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. 2013. №1. С. 283-292.
11. Толстой Н. Язык и народная культура: очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. М. : Индрик, 1995. 512 с.
12. Чибор І. Репрезентація міфологічного етнокоду культури в українській фразеології: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Чернівці, 2015. 302 с.

Referenses

1. Bagautdinova, G. (2007), *Man in Phraseology: Anthropocentric and Axiological Aspects [Chelovek vo frazeologii: antropocentricheskij i aksiologicheskij aspekty]*: author. dis. ... Dr. Filol. Sciences: 10.02.20, Kazan, 45 p.
2. Batsuren, R. (2010), *Mapping of universal and ethnospecific features of the linguistic picture of the world in the phraseological foundations of the English, Russian and Mongolian languages (based on the phraseological somatisms and zoonyms) [Otobrazhenie universal'nyh i jetnospecificheskih chert jazykovej kartiny mira v frazeologicheskikh fondah anglijskogo, russkogo i mongol'skogo jazykov (na materiale frazeologizmov-somatizmov i zoonimov)]*: author. dis. ... Cand. filol. Sciences: 10.02.19, Saratov, 26 p.
3. Batsevich, F. (2007), *Glossary of Terms of Intercultural Communication [Slovnij terminiv mizhkul'turnoyi komunikaciji]*. K.: Trust, 205 p.
4. Galinska, O. (2011), *Typology of the codes of culture in the Ukrainian and English intertextual phraseology. Dialogue of languages - dialogue of cultures. Ukraine and the world: Sb. mater Second intern. sciences internet conf. from Ukrainian studies [Ty'pologiya kodiv kul'tury` v ukrajins`kij i anglijs`kij intertekstual`nij frazeologiji]*. K., P. 86-89.
5. Kovshova, M. (2009), *Semantics and pragmatics of phraseological units: linguoculturological aspect [Semantika i pragmatika frazeologizmov: lingvokul'turologicheskij aspekt]*: author. dis. ... Dr. Phil. Sciences: 10.02.19, M., 48 p.
6. Krasnykh, V. (2002), *Ethnopsycholinguistics and cultural linguistics: a course of lectures [Jetnopsiholingvistika i lingvokul'turologija: kurs lekcij]*, M.: Gnosis, 284 p.
7. Leontyeva, T. (2003), *Intellect of Man in the Mirror of the Russian Language [Intellekt cheloveka v zerkale russkogo jazyka]*: Abstract. dis. ... cand. filol. Sciences: 10.02.01, Ekaterinburg, 24 p.
8. Pimenova, M. (2007), *Concept Heart: Image. Notion Symbol [Koncept serdce: Obraz. Ponjatje. Simvol]*, Kemerovo: KemSU, 500 p.
9. Savchenko, L. (2013), *The phenomenon of ethnocods of spiritual culture in the phraseology of the Ukrainian language: etymological and ethnolinguistic aspects [Fenomen etnokodiv duxovnoyi kul'tury` u frazeologiji ukrajins`koyi movy`: etymologichny`j ta etnolingvistychny`j aspekty`]*, Simferopol: Fate, 600 p.
10. Tokareva, I. (2013), *Culture as an object of linguodidactics [Kul'tura kak ob#ekt lingvodidaktiki]*. News of Tula State University. Humanitarian sciences. 2013. №1, Pp. 283-292.

11. Tolstoy, N. (1995), *Language and folk culture: essays on Slavic mythology and ethno-linguistics* [*Jazyk i narodnaja kul'tura: ocherki po slavjanskoj mifologii i jetnolingvistike*], M.: Indrik, 512 p.

12. Chibor, I. (2015), *Representation of the Mythological Culture Ethnocode Code in Ukrainian Phraseology* [*Reprezentaciya mifologichnogo etnokodu kul'tury` v ukrayins`kij frazeologiyi*]: Dis. on zdobuttya sciences. stage Cand. filol. Sciences: spec. 10.02.01 "Ukrainian Language", Chernivtsi, 302 p.

И. В. Гарбера,

*Донецкий национальный университет имени Василя Стуса,
кафедра общего и прикладного языкознания и славянской филологии*

ПРЕДМЕТНЫЙ КОД КУЛЬТУРЫ В ЗОНЕ МЕЖКОДОВЫХ ПЕРЕХОДОВ ОБРАЗНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ КОНЦЕПТА ЧЕЛОВЕК ВО ФРАЗЕОЛОГИИ ВОСТОЧНОСТЕПНЫХ УКРАИНСКИХ ГОВОРОВ

Статья посвящена выявлению специфики межкодовых переходов образной составляющей концепта *человек* во фразеологии восточностепных украинских говоров, обязательным компонентом которых выступает предметный код культуры. Определен алгоритм исследования кодов культуры и межкодовых переходов на материале ареальной фразеологии. Описаны двух- и трехкомпонентные межкодовые переходы со словом-показателем предметного кода культуры.

Ключевые слова: предметный код культуры, межкодовый переход, ареальная фразеологическая единица, лексико-семантический вариант, концепт *человек*.

I. V. Garbera,

*Vasyl' Stus Donetsk National University,
Department of General and Applied Linguistics and Slavonic Philology*

SUBJECT CODE OF CULTURE IN THE AREA OF INTER-CODE PASSAGES OF THE DESCRIPTIVE COMPONENT OF THE CONCEPT *HUMAN* IN THE PHRASEOLOGY OF THE EASTERN-STEPPE UKRAINIAN DIALECTS

The article is dedicated to revealing the specifics of inter-code passages of the descriptive component of the concept *human* in the phraseology of the Eastern-Steppe Ukrainian dialects, the required component of which is the subject culture code. The algorithm of research of culture codes and inter-code passages on the material of areal phraseology is determined. Two- and three-component inter-code passages with the word-indicator of the subject culture code are described.

Cultural coding has been positioned as an instrument of research of areal phraseology and as one of possible means of structuring of the concept. Therefore, the methodology of analysis of concepts in phraseology by representation of the system of codes of culture has been specified and completed that develops knowledge of mechanisms and principles of speech conceptualization. The analysis of concept *human* in the phraseology of Eastern-Steppe Ukrainian dialects makes the proper contribution into processing of issues of cultural coding and national and cultural specificity of concept *human* in Ukrainian studies.

The descriptive component of the concept *human* in the phraseology of the Eastern-Steppe Ukrainian dialects is represented with the help of the secondary semiotic system. One of the central places in this process is taken by the subject code of culture, which simulates

images of objects of the real, material world – life, clothing, and human housing. The cultural code finds a vivid manifestation in numerous two- and three-component inter-code passages, combines with others (somatic, quantitative, anthropic, zoomorphic, natural, mythological, gastronomic, spatial, etc.) and describes the character, appearance, intelligence, social status, the physical and emotional states of a person, the nuances of communication.

Key words: subject culture code, inter-code passage, areal phraseological unit, lexico-semantic variant, concept *human*.